

Lars Brink. *Gymnasiets litterära kanon. Urval och värderingar i läromedel 1910-1945*, Uppsala 1992. Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen nr 30. 335 s. ISBN 91-85178-23-3.

Under föregående decennium ägde en livlig debatt rum inom litteraturvetenskapen mellan motståndare och försvarare av den litterära kanon, en debatt som även fördes i Sverige, t.ex. i tidskrifter som *Artes* och *Svenskläraryrkeförbundet*'s årsskrift. Ämnet har också diskuterats i en rad publikationer i bokform bland vilka *Gymnasiets litterära kanon*, som Lars Brink disputerade på i början av 1993, är det senaste exemplet. Med sin studie om gymnasiet mellan 1910 och 1945 fyller Brink en lucka i forskningen om svensk litteraturundervisning som i övrigt är ganska väl etablerad (jfr. en tidig undersökning av Karin Tarschy om litteraturundervisningen från 1800-talets mitt till 1905 och nyligen publicerade verk av Annica Danielsson (om perioden 1945-75) och framför allt av Jan

Thavenius och Pedagogiska gruppen vid Lunds universitet).

I sin avhandling ämnar Brink undersöka om det är berättigat att under den aktuella perioden tala om en litterär kanon för gymnasiet och hur den i så fall såg ut, hur kanon bildades och förändrades och slutligen studera kanon som normativt begrepp. För att få svar på dessa frågor undersöker han tre typer av läromedel som användes vid litteraturundervisningen: litteraturhistorier, fristående verk och antologier. Undersökningen begränsas till de läromedel som användes mest i en utvald grupp av gymnasieskolor som representerar 20 % av elevantalet och avser läsåren 1910/11, 1920/21, 1930/31, 1940/41 och 1945/46.

Som framgår av läroverkens årsredogörelser och deras kataloger är de mest använda litteraturhistorier under 1910-45 (om inte samtidigt) Warburgs *Svensk litteraturhistoria i sammandrag för skolor och självstudium*, Steffens *Svensk litteraturhistoria för den högre elementarundervisningen*, Mjöbergers *Svensk litteraturhistoria för den högre undervisningen* och Alving's *Svensk litteraturhistoria*. I modersmålämnet, som i mycket övertar latinets roll och som får en allt starkare ställning i läroplanen intar litteraturhistoriestudiet en ganska dominerande position i förhållandet till litteraturläsningen. Trots att vissa utvecklingar inträffar och författarna har olika betoningar är samsynen vad gäller de främsta författarna, de viktigaste verken och de betydelsefullaste perioderna mycket påfallande. Tegnér, Geijer, Runeberg och Rydberg utgör kärnan av stora författare; romantikens konservativa och idealrealistiska författare värderas mycket positivt i motsats till samhällsutmanare som t.ex. Almqvist och Strindberg; 1900-talslitteraturen betraktas med tveksamhet, medan nittioalets favoriseras på åttiotalets bekostnad och tendensdiktningen förkastas.

Även om litteraturläsningen ökar under perioden spelar fristående verk en klart mindre roll i undervisningen än de andra läromedlen. Ändå utgör de en viktig kategori vid undersökningen av kanon, i och med att de oftare ger uttryck för ett aktivt val. Givetvis påverkas detta val av bokmarknadens läge och av stadgornas ökande styrning. Brinks kvantitativa analys resulterar i ett ganska fast urval av fristående verk som förblir tämligen konstant under hela perioden. Strindberg, Runeberg och Almqvist (från och med 1930) är de mest lästa svenska författarna, medan andelen utomsvensk (dansk, norsk och europeisk) litteratur är påfallande stor; läsningen av fristående verk tycks öka bredden i elevernas litterära kunskap. Jämförelsen med alternativa urvalsförteckningar visar att

gymnasiets urval av fristående verk präglas av ideologiska uppfattningar med avgjord preferens för texter med nationellt, historiskt eller idealistiskt innehåll.

Slutligen analyserar Brink de fyra mest använda antologierna, som under 1910-45 är Hildebrands, Bergsteds, Bendixsons & Alvingss *Emil Hildebrands läsebok*, Steffens *Översikt av svenska litteraturen*, Mjöbergss *Svensk litteratur från Belmann till våra dagar* samt Molins & Bergss *Svensk diktning*. Även om antologierna ofta tillkom som ett svar på de föregående, uppvisar de påfallande likheter: alla har en renodlat svensk repertoar, perioden från Bellman till Karlfeldt är bäst representerad, den allra äldsta litteraturen behandlas styvmoderligt, det finns skepsis mot 1900-talslitteraturen, pedagogisk styrning är obetydlig och författarna presenteras fylligt och kronologiskt. Trots klara skillnader i det relativa utrymme olika perioder och författare får i de fyra antologierna, framträder en gemensam författar-, text- och "strykningarnas" kanon. Bortsett från vissa förskjutningar mellan periferin och centret med författare som är på väg ut ur (t.ex. Thorild, Leopold, Franzén) eller in i (Almqvist, Strindberg) kanon, finns ett ganska fast urval där 1800-talslitteraturen (särskilt romantiken (Tegnér, Geijer) och den borgerliga realismen (Runeberg, Rydberg) som även en textkanon knyts till) och i andra hand nittioalet (ännu ingen klar textkanon) väger tyngst. Kvinnliga författare förekommer knappast, tendenslitteratur avvisas och texter som på något vis kan uppfattas stötande anpassas till gymnasietts normer (jfr. censur av Stiernhielm och Bellman) så att det också är tal om en "strykningarnas" kanon.

Brink visar tydligt att förmenta estiska omdömen och litterär smak onekligen har en ideologisk förankring och att gymnasiet, som plantskola för högre befattningshavare, ger uttryck för de dominanta klassernas värden. (Observera att även socialdemokraterna under den aktuella perioden accepterar gymnasiet som elitär utbildnings(och borgerlig reproduktions)anstalt). Avhandlingen är en gedigen empirisk undersökning, som dock stundtals blir alltför fragmentarisk (meningen med de biografiska upplysningarna om läroboksförfattarna och avsnitten om läromedlens mottagande framstår inte helt klart) och detaljrik på ett bredare perspektivs bekostnad.

Detta framgår bl.a. av kapitel 7 där det ges en översikt över den litteraturvetenskapliga debatten om kanonbegreppet. Här ges ingen åskådlig

sammanfattning av debatten mellan kanons motståndare (kanon som ett utestängnings och konformistiskt redskap) och försvarare (kanon som hjälpmedel att komma till medvetande om den egna kulturella identiteten och universella värden). Viktiga inlägg av Fiedler & Houston A. Baker, Assman & Assman, Nemoianu & Royal och Gorak omnämns inte (inte heller i bibliografin). Även om Brink påpekar att olika faktorer påverkar kanonbildningen (Modersmåsläraryrket t.ex., som starkt pläderar för ett karaktärsdanande litteraturstudium, spelar en viktig roll) får frågan om hur kanon kommer till och förändras ett ganska ytligt svar och viktiga faktorer i urvalsprocessen diskuteras knappast: redaktionerna för litterära tidskrifter, bedömningen i pressen, i media och i litterära och vetenskapliga tidskrifter, tillerkännandet av litteraturpriser, osv. Så visas det t.ex. rent kvantitativt att Almqvist gör sitt inträde i antologierna efter 1930 men en tillräcklig förklaring uteblir; allt för lite dröjs vid det faktum att Almqvist hade blivit föremål för en rad avhandlingar under 20-talet och det pekas inte heller på det förändrande förhållandet mellan det litterära fältet och maktens fält i och med litteraturens ökande autonomisering (tack vare den specifika konsekvrering som Almqvist åtnjuter inom det litterära fältet genomtränger han också i denna fältets del som står maktens fält närmast - även om, som framgår av Brinks studie, han anpassas till dess (läs: gymnasietets ideologiska) behov).

Med *Gymnasiets litterära kanon* har Brink skrivit en bok vars styrka ligger i en noggrann faktaanlys ur vilken en klar bild destilleras av den litterära kanon som under en lång period dominerade det svenska gymnasiet, men som också lämnar en del frågor obesvarade. Boken föranleder på så sätt vidare utforskning av kanonproblematiken.

Daan Vandenhoute, Universiteit Gent